

De boekenmarkt en boekwinkels in de achttiende eeuw

De boekenmarkt en boekwinkels in de achttiende eeuw

Boeken te koop!

Geschreven door Rindert Jagersma

In achttiende-eeuwse boekwinkels was het een drukte van belang. Ze waren vaak gelokaliseerd op plekken waar veel mensen langskwamen, zoals naast universiteiten, beurzen, poorten, markten of pleinen. Je kon er je ogen uitkijken. Aan de ramen en deuren van de boekwinkel hingen titelpagina's van recent verschenen werken. Binnen waren er dure medische naslagwerken, rijkversierde atlanten, bijbels, gepopulariseerde wetenschapsboeken, meeslepende reisverhalen, maar ook goedkopere studieboekjes en schrijfwaar zoals pennen en papier. Mensen kwamen er om de krant te lezen, het laatste nieuws te bespreken en ideeën uit te wisselen. Of om boeken te kopen natuurlijk. Het aanbod was enorm – al was de kwaliteit van het product minder dan het in de zeventiende eeuw wel was geweest.

De voorgeschiedenis: boekenland van Europa

In de zeventiende eeuw was de Nederlandse Republiek nog hét boekenland van Europa geweest. De [boekenmarkt](#) had zich hier goed kunnen ontwikkelen dankzij een sterke [economie](#), goed [onderwijs](#) waardoor relatief veel mensen konden lezen en mogelijkheden om goedkoop boeken te produceren van hoge kwaliteit. En misschien wel het belangrijkste: er was weinig censuur. In tegenstelling tot omringende landen traden de autoriteiten bijna niet op tegen omstreden teksten. Hierdoor konden in de Nederlandse Republiek boeken gedrukt worden die in andere landen verboden waren. Deze vrijheid trok buitenlandse auteurs aan die hun manuscripten aanboden aan Nederlandse boekhandelaren. Op hun beurt lieten zij het drukwerk via uitgebreide internationale netwerken weer door heel Europa verspreiden. In de Republiek werden boeken gedrukt in allerlei talen, zoals Latijn, Frans, Duits en zelfs Armeens. De Republiek was daardoor in de zeventiende eeuw uitgegroeid tot een belangrijk exportland en doorvoerplaats voor drukwerk. Maar daar kwam in de achttiende eeuw verandering in.

Einde van een voortrekkersrol

Na de bloeiperiode in de zeventiende eeuw kreeg de Nederlandse Republiek het in de achttiende eeuw moeilijk. Dit kwam onder andere door de oorlogen en politieke onrusten die heel West-Europa troffen. De Nederlandse economie leed hieronder en dat had ook effect op de Nederlandse boekenmarkt. Zo werd de kwaliteit van het drukwerk steeds slechter, was er te weinig innovatie en om geld te besparen werd het drukken soms zelfs uitbesteed aan het buitenland. Dit alles had tot gevolg dat de buurlanden steeds prominenter werden op de boekenmarkt en in de loop van de eeuw streefde de internationale concurrentie de Nederlandse Republiek voorbij.

Diverse boekenproductie

Toch betekende dit niet dat er minder boeken werden gemaakt en verkocht in de Republiek. De boekhandelaren richtten zich sterker op de binnenlandse markt en de productie van Nederlandstalige boeken. Dit paste ook bij de groeiende belangstelling voor de eigen Nederlandse taal en geschiedenis. Populair waren genres die voorzagen in de behoefte van Verlichte lezers om meer te leren over de wereld om hen heen, zoals [gepopulariseerde wetenschap](#) en [kinderboeken](#). Ook het [tijdschrift](#) werd een verkoopshit. Deze tijdschriften waren er in allerlei soorten: van culturele tijdschriften tot bladen die zich richtten op politiek, [wetenschap](#) of satire. Er kwamen ook tijdschriften voor specifieke doelgroepen, zoals vrouwen of kinderen. Ook in tijden van economische terugslag bleef de vraag naar drukwerk groot. Een crisis kon die vraag juist stimuleren: mensen bleven immers graag op de hoogte van al het nieuws, gebeurtenissen en roddels. In periodes van politieke onrust nam bijvoorbeeld de vraag naar pamfletten enorm toe. Deze dunne boekjes over de actualiteit werden massaal geproduceerd en gekocht.

Soorten boekwinkels

Boekhandels bestonden in allerlei soorten: van firma's met internationale faam tot kleinere winkels gevestigd in een steegje achteraf. Boekverkopers specialiseerden zich vaak in een bepaald genre boeken. Zo hadden de Leidse boekverkopers Luchtmans zich vlak naast de universiteit gevestigd op het Rapenburg, waar ze voornamelijk handelden in wetenschappelijke uitgaven.

Tweedehands markt

Boekwinkels verkochten vaak ook tweedehands boeken. Vaak ging het om boeken afkomstig uit de collecties van overleden mensen. Bijna wekelijks werden er wel dat soort boekencollecties geveild. Via zo'n boekenveiling konden boekverzamelaars zeldzame exemplaren op de kop tikken. Andere lezers benutten ze als een manier om voordelig boeken aan te schaffen. Daarom waren de veilingen ook populair bij studenten: professoren klaagden dat hun studenten colleges misten omdat ze zoveel veilingen bezochten. Boekverkopers speelden slim in op de vraag naar boekveilingen: zij lieten catalogi drukken van de te veilen boekencollecties, zodat potentiële kopers in andere steden en dorpen ook wisten wat te koop was. Deze lijsten met boektitels worden tegenwoordig nog steeds gebruikt door onderzoekers om antwoord te geven op de vraag wat er vroeger bij lezers in de kast stond.

Buiten de boekwinkels

Wie niet veel te besteden had, kon ook terecht bij de talloze kleine boekenstalletjes en rondtrekkende marskramers die goedkoop almanakken, liedjes, schoolboekjes, pamfletten, prenten en andersoortig drukwerk verkochten. Deze handelaren waren een belangrijk onderdeel van de boekenmarkt en zorgden ervoor dat ook mensen met een beperkt budget toegang hadden tot boeken en ander drukwerk. Want hoewel de Nederlandse Republiek in de achttiende eeuw zijn internationale positie als belangrijkste boekenland kwijtraakte, bleef de Nederlandse lezer nog altijd leesgierig.

Verder lezen

- Marieke van Delft en Clemens de Wolf (red.), '[1725-1830-Oriëntatie op het eigen land](#)', in: *Bibliopolis. Geschiedenis van gedrukte boek in Nederland*. Zwolle/Den Haag, 2003, 107-154.
- Hannie van Goinga en Jeroen Salman, '[Expansie en begrenzing van de interne markt. De achttiende eeuw](#)', in: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 17 (2010), 171-219.
- Jeroen Salman, '[Vreemde loopers en kramers. De ambulante boekhandel in de achttiende eeuw](#)', in: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 8 (2001), 73-79.
- Rindert Jagersma, *Pamflethandel. Productie, distributie en consumptie van pamfletten in de Nederlandse Republiek rond 1700*. Amsterdam, 2022.
- Rietje van Vliet, *Elie Luzac (1721-1795). Boekverkoper van de Verlichting*. Nijmegen, 2005.
- Sytze van der Veen, '[De Leidse boekhandelaars Luchtmans: gedegen verlichting, 1683-1848](#)', in: *Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman* 31 (2008), 18-31.
- Hannie van Goinga, '[Alom te Bekomen. Veranderingen in de boekdistributie in de Republiek 1725-1770](#)', in: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 3 (1996), 55-85.
- De database van alle gedrukte boeken tot 1801 is de [Short-Title Catalogue Netherlands \(STCN\)](#).

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/18e-eeuw/de-boekenmarkt-en-boekwinkels-in-de-achttiende-eeuw>